

vou analýzu dopisů čtenářek časopisu *Vlasta*. S výhradami hodnotím i komparaci sociálních procesů v postkomunistických zemích s Latinskou Amerikou. Byť použitá srovnání slouží spíše jako metodologický prostředek, ukazuje se tím opět poplatnost článku době svého vzniku, kdy se podobná srovnání vyskytovala. Za nejzajímavější místa práce považuji úvahy autorky o nejbližší možné budoucnosti žen v Československu. Realisticky předvídá spíše

nezájem žen o politiku, způsobeného přetrvávajícím chápáním tzv. mužských a ženských rolí, souběžně působící s argumentací politických vůdců o nutnosti řešit jiné důležitější problémy nežli problémy žen. To vše bude nicméně smíšeno s existencí samostatných žen, které zcela pragmaticky budou prosazovat své ekonomické a jiné zájmy, a to i v opozici tradičním očekáváním.

Jaroslava Štátníková

Geoff Dench: *The frog the prince and the problem of men*

London, Neanderthal Books 1994, 198 s.

„Rodina je možná mýtus, ale je to mýtus, jenž je s to učinit mnoho mužů poměrně užitečnými“ (s. 17). Věta aforisticky vyjadřující základní sdělení autora, přesvědčení, že meze feministických snah vězí v muži, nebo jinak, že má-li vést proces ženského sebeuvědomování k lepším vztahům mezi mužem a ženou, nemohou být ignorovány otázky mužské identity, druhá strana tohoto vztahu.

Dench se tak řadí k autorům, kteří přijímají rukavici hrozenou feminismem, jehož teze berou vážně a dílem je i akceptují, ale zároveň zkoumají plausibilitu feministických řešení z mužské perspektivy (nedávno vyšla česky první podobně zaměřená kniha: *Muži se nechávají milovat* od německého autora Wilfrieda Wiecka). Je však důležité upozornit na to, že v západních společenských vědách není toto téma ani nové, ani není nutně reakcí na feminismus. Naopak, obraz o feminismu se patrně posune do poněkud jiného světla, uvědomíme-li si, že otázky identity podle pohlaví nebyly nikdy jen „starostí“ žen, ale že představovaly obecnější fázi hledání subjektivity moderního člověka druhé poloviny dvacátého století. Americký sborník *Men and Masculinity* z roku 1974 v bibliografii uvádí asi sto šedesát titulů (knih a statí) na toto téma, převážně z mužského pera. Jednotlivé kapitoly sborníku jsou nadepsány „Vyrůst v muže“, „Muži a ženy“, „Muži a děti“, „Muži a muži“, „Muži a práce“, „Muži a společnost“, „Osvobození mužů“. Ani později se o těchto tématech nepřestalo psát.

Devadesátá léta bývají na Západě někdy označována za začátek éry žen. Ve feministické periodizaci (a tedy taktikajíc z interního pohledu) představují jednak období takzvaného postfeminismu, preferujícího individualizaci a pluralitu alternativ životní volby žen, jednak trend rozšiřování „studií ženy“ o „studie muže“, přechod od „women's studies“ k „gender studies“.

Tento obrat není ovšem jen plodem teoretického vývoje. Jak je v západních společnostech obvyklé, koresponduje s podobným trendem aktivistickým, totiž s hnutím mužů, které je, jak jinak, nejrozšířenější ve Spojených státech. Na světě je již také feministická reakce, která toto hnutí na jedné straně vítá, na druhé trochu nedůvěřivě zkoumá: *Women's respond to the men's movement* (1992). Hnutí mužů nicméně není jen americkou záležitostí. Podobné skupiny, i když v menší míře, vznikají v poslední době i ve skandinávských zemích. Za typickou mužskou iniciativu zde lze považovat skupiny „Muži proti násilí na ženách“, jež se věnují terapii mužů, kteří svou agresivitou ničí druhé i sebe, jde tedy v posledku také o mužskou svépomoc v gender vztazích. „Mužský hlas“ však začíná být slyšet i mimo patologickou oblast. Nezapomínejme, že ve všech západních zemích je feminismu již nejméně dvacet let a že feministky mají syny – pro ty již feminismus představoval jednak přirozenou součást života, jednak přirozený předmět reflexe. Pro úplnost se musím zmínit o několika mužských iniciativách, které se objevily u nás po roce 1989. Šlo jim vesměs o úpravu práva na děti po rozvodu, které dosud do značné míry zvýhodňovalo ženu. Tyto iniciativy mají se západním hnutím mužů jen velmi málo společného, neboť nebyly a nejsou

míněny jako součást širšího dialogu o genderové identitě.

Hnutí mužů má stejně jako hnutí žen mnoho podob. Základní rozlišení klade na jednu stranu ty iniciativy, kterým jde o rovnost pohlaví, o zastavení mužského násilí vůči ženám, o změnu svého vlastního myšlení a chování, tedy o práci na cestě k rovnému partnerství spolu se ženami. Na druhou stranu pak ty muže, kteří uvnitř mužského hnutí tvoří menšinu, ale mimo ně naprostou většinu. Určitá část z nich zcela popírá rovnost mužů a žen a tvrdí, že ženy mají být nebo dokonce chtějí být ovládány muži. Obvyklejší je poněkud méně jednoduchý typ postoje (například v jungovských skupinách), který stále vede muže k identifikaci s dominantními archetypy jako je válečník nebo král, zároveň ale v něm často jde také o rovné partnerské vztahy mezi mužem a ženou a o celkově spravedlivější společnost.

Žabí princ a problém mužů je antropologicko-sociologická studie, která k otázkám identity dospívá teprve přes otázky společenské funkce mužů (autor je sociolog, zabývající se v současné době rodinou a gender vztahy, vede Centre for Community Studies na Middlesex University). Umístění této práce na výše uvedené škále není jednoduché: nalézala by se buď někde uprostřed, nebo úplně mimo tuto škálu. Autorovi nepochybně záleží na partnerských vztazích mezi mužem a ženou, zároveň však příliš nevěří v možnost a smysluplnost změny muže – sen feministek o „novém muži“ je podle něj jen zbožné přání, „úplně beznadějně“. Důvod je hlubší než pouhá nechť či neochota ze strany mužů, nadto je autor přesvědčen, že radikální změna tradiční mužské role je i proti zájmu žen, neboť namísto nového muže lze podle něj očekávat spíše jakýsi regres k „přírodnímu“ stavu.

Těžiště argumentu je v mechanismu utváření pocitu odpovědnosti. Opírá se o studie společnosti, autor vychází z předpokladu, že začlenění muže do společnosti je slabší a umělejší, než je tomu u žen. Jádrem společnosti je podle Denche sdílené mateřství a potřeba žen zajistit a chránit tuto náročnou a podstatnou práci, z níž se rodí schopnost kooperace. Muži nemají tak přímý motiv, který

by je vedl k odpovědnosti za druhé, a potřebují proto zvláštní potvrzování své důležitosti.

Podobně jako feministky hledají paradigmat vztahů v pohádkách, jako je ta o Popelce, Dench sáhl po pohádce o Žabím princí, který je vysvobozen a polidštěn teprve v okamžiku, kdy se ožení. Považuje tento příběh za ilustraci tradičního povědomí mužské marginalnosti, a domnívá se, že patriarchát byl vždy z větší části divadelní iluzí, v níž je třeba spatřovat především způsob, jak motivovat muže, jak jim dát pocit odpovědnosti a důležitosti, spíše než systém k ovládání žen. Cena za patriarchát je v tom, že muži požívají „některé formální výhody“ ve veřejné sféře, jeho přínos však je v tom, že přibližuje muže ženám, pokud jde o sociální orientaci a schopnost starat se o druhé. Patriarchát civilizuje muže. Trvat na formální rovnosti pohlaví proto podle Denche znamená spíše prohlubovat jejich nerovnost: neboť není-li role hlavního živitele rezervována mužům, většina z nich se nenaučí altruismu ani tomu, jak se stát užitečnými ve společnosti.

„V moderním světě se stává nezbytným, aby existovalo mnoho variant vztahů mezi muži a ženami. Domnívám se však, že existují také velmi důležité limity toho, co je možné, které je potřeba důkladně pochopit, má-li být taková změna efektivní. Současný feminismus nastolil řadu nezbytných otázek – zároveň však zatemnil některé podstatné, důsledkem čehož je, že muži a ženy se naslepo ubírají alejí, jež nás patrně spíše než ke znovusepsání sexuální smlouvy vede k tomu, že skončíme tak, že se navzájem uštve“ (s. 16).

Empirické důkazy pro svá tvrzení nachází autor v současné realitě západní, zejména americké, společnosti. Feministický omyl demonstruje na slavné knize Susan Faludi (*Backlash*, 1992), která lokalizuje ústřední nespokojenost žen do problému, že muži i nadále odmítají dělit se rovným dílem o domácí práce. Podle Denche „její požadavek více pracovních míst pro ženy to bezpochyby ještě zhorší. Rostoucí přímá konkurence mezi ženami a muži je nebezpečná ve dvojím směru. Na jedné straně to stále více mužů nutí stát se workoholiky, aby si zajistili nejprestižnější a nejzajímavější místa, která dávají životu náplň i v případě, že se nestanou otci. Na druhé straně to dovoluje obrovskému množství mužů, kteří